

Henryka Sędziak

Cechy fleksyjne mowy mieszkańców wsi łomżyńskich. Koniugacja

1. Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszego artykułu jest opis cech fleksyjnych z zakresu koniugacji. Jest to drugie z kolei opracowanie fleksji polszczyzny mówionej mieszkańców wsi łomżyńskich. Poprzedził je opis cech deklinacyjnych¹. Podstawę materiałową obu opracowań stanowią teksty gwarowe (Sędziak 1996: 25-123) zawierające wypowiedzi najstarszych mieszkańców wsi. Formy fleksyjne różniące się od polszczyzny ogólnej wyekscerpowano z wypowiedzi 43 informatorów z 32 wsi położonych w ośmiu gminach powiatu łomżyńskiego. Wypowiedzi te nagrane zostały w latach 1974 i 1975².

Formy koniugacyjne czasowników w mowie mieszkańców badanych wsi wykazują znaczne różnice w stosunku do polszczyzny ogólnej. Różnice te dotyczą przede wszystkim końcówek osobowych, rzadziej zmiany postaci tematu.

Tabela 1. Formy czasowników różniące się od języka ogólnopolskiego

Lp.	Czas	Formy koniugacyjne	Liczba leksemów	%	Liczba użyc	%
1	2	3	4	5	6	7
1.	Teraźniejszy	Końcówka <i>-m</i> w 1. os. l. mn.	15	4,9	44	7,0
2.	Przeszły	Formy czasu przeszłego: 1) bez końcówki osobowej w 1. i 2. os. l. poj. i mn. 2) końcówka <i>-m</i> w 1. os. l. mn.	219 31 129	72,0 14,2 58,9	431 36 281	68,2 8,3 65,2

¹ H. Sędziak: *Cechy fleksyjne mowy mieszkańców wsi łomżyńskich. Deklinacja* (referat wygłoszony na LXII Zjeździe PTJ 15.09.04 r.).

² Charakterystykę informatorów i ich wypowiedzi zawarłam w części pierwszej opracowania. Wykaz wsi znajduje się na końcu artykułu.

c.d. tabeli 1

1	2	3	4	5	6	7
		3) formy męskoosobowe odnoszące się do wszystkich trzech rodzajów	59	26,9	114	26,5
3.	Przyszły	Końcówka <i>-m</i> w 1. os. l. mn.	19	6,3	36	5,7
4.		Formy z końcówką <i>-ta</i>	18	5,9	26	4,1
5.		Odmienne postaci tematów	33	10,9	95	15,0
Łącznie			304	100,0	632	100,0

Jak wykazuje powyższa tabela, najczęściej jest różnic w czasie przeszłym, stanowią one 72% wszystkich omawianych tu form czasownikowych. Wśród form czasu przeszłego najliczniejsze są formy 1. os. l. mn. z końcówką *-m* (np. *bralim, chodzilim, dojechałim*).

Przyjrzyjmy się odmiennym formom koniugacyjnym występującym w poszczególnych formach czasu.

2. Czas teraźniejszy

Nieliczne są formy czasu teraźniejszego różniące się od ogólnopolskich. W analizowanym materiale wyodrębniono 15 leksemów z końcówką *-m* w 1. os. l. mn. (np. *bierzem, idziem, mówim*), co wynosi tylko 4,9 % wszystkich form czasownikowych.

1. *Zleźl'im s poćongu, iżem do tego ślabana, pańe.* (Wiz.)
2. *My wyżl'im i movim tak: Ne pużem tam.* (Trusz.)
3. *To v nocy patšym, pšy nadedru, to kule leco tylko na to olsyne.* (Kup. N.)

Końcówka *-m* rozpowszechniona na terenach północno-wschodnich jest wspólna wszystkim językom wschodniosłowiańskim. W analizowanych tekstach rzadziej stosowana w czasie teraźniejszym, bardzo często w czasie przeszłym (zob. Tabela 1). Jeszcze w XVIII wieku występowała w języku literackim równoległe z końcówką *-my* (Klemensiewicz 1972: 144), np.: *uczujęm, siedzim, siadamy, jedziem* (I. Krasicki *Żona modna*); *złączym się, przejdziem, będziem* (J. Wybicki *Mazurek Dąbrowskiego*). We wczesnej fazie doby nowopolskiej staje się ona rzadkością. Antoni Małecki jeszcze w 1891 roku w gramatyce szkolnej (Małecki 1891: 73) stwierdzał: „Obie te końcówki są równie dobre”.³

³ Cytuję za Z. Klemensiewiczem (1972: 302, przypis 443).

3. Czas przeszły

Najwięcej różnic w stosunku do języka ogólnopolskiego obserwuje się w formach czasu przeszłego. Różnice te dotyczą paru zjawisk. Najważniejsze to:

3.1. Formy bez końcówek w 1. i 2. os. l. poj.:

4. *Ĭa nĭgdy ńe xorovaya, na pevno ńe xorovaya. (Siem.)*
5. *Ĭag zadudnĭl'i te uobuzy f tem samoxože, końe še zlenkl'i i ĭa fpat pot puot. (Pniewo)*
6. *A ĭa drapk'i za sobo ńe fcongnou, bo zeby byu fcongnou, to by byu pevńeĭsy. (Wiz.)*
7. *Navet ĭa pojexau do uomžycy na stojke. (Kup. N.)*
8. *Nadĭexal'im nat kšyš, to ty capk'i ńe zdĭou. (Karw. Wszeb.)*

Formy bezkońcówkowe czasowników w czasie przeszłym odnoszą się przede wszystkim do osoby mówiącej (nadawcy), rzadziej dotyczą odbiorcy. Kazimierz Nitsch (1957: 56), omawiając występowanie formy bezkońcówkowej w 1. os. l. poj., nie wymienia Mazowsza jako terenu, na którym stosuje się te formy: „...na Mazowszu stale się mówi: *zańusem, vížáuem*”. Wskazuje Prusy Wschodnie, „gdzie osobno stojące formy brzmią zawsze *ĭá buu, ĭá šet, ĭá xáua*”. Brak końcówek osobowych powoduje konieczność użycia zaimków osobowych *ja, ty*.

Również bezkońcówkową formę mają tu czasowniki os. 1. i 2. l. mn. czasu przeszłego:

9. *No ale my ńe nažekal'i, bo ĩnel'im u ńež dobže. (Bož.)*
10. *Venc ĭak rusk'e šl'i na Varšave, to my še tu na fortax opštel'ival'i. (Wiz.)*
11. *Pšyl'i my tutaj na Pšytuuy, dopero tu zacel'im gospodažyc. (Przyt. Las.)*
12. *I my pošl'i z ńim, pošl'i z ńim, a on movi, ze ĭus tamci majo i vručta še s povrotem. (Trusz.)*
13. *Zeby tag byl'i zuapil'i, a skonf'iskoval'i, to i vy zginel'i i ĭa s cauo rožino zginou. (Jank. Mł.)*

Przykłady zdań 9. i 11. pokazują, że obok form bezkońcówkowych czasowników w 1. os. l. mn. występuje równolegle końcówka *-m*.

Czas przeszły w języku polskim jest czasem historycznie złożonym, powstałym ze ściągnięcia formy imiesłowu przeszłego czynnego z formami słowa posiłkowego (*chodził jeśm ≥ chodziłem, chodzili jeśmy ≥ chodziliśmy). W gwaraach często zdarza się pomijanie dawnej formy słowa posiłkowego w pierwszej i drugiej osobie l. poj. i l. mn. W mowie mieszkańców wsi łomżyńskich konstrukcje typu: *ja prosił, ja pojechał, my byli, my tłumaczyli* nie należą do rzadkości.*

3.2. Końcówka *-m* w 1. os. l. mn.

Jak już wspomniałam, w analizowanym materiale językowym najliczniejsze są formy 1. os. l. mn. czasu przeszłego z końcówką *-m*. Stanowią one 58,9% form tego czasu i 42,4% wszystkich omawianych tu form czasownikowych.

14. *Kazda kobeta ma^ua śf'ece i z zapalonym śf'at^uem bral'im obras s koś-
ćoua.* (Kram.)
15. *Na pšy^ukat ja ze sfojo śostro to xožil'im do bunkrof kartofle skrobać,
tam jem kot^uy myć.* (Boż.)
16. *Ńe tylko ja zdoby^uam, ale ca^ua Polska zadovolona z zyća, ze fsystk'ego,
ze tak še docekal'im tak'ex casof.* (Konop. Ch.)
17. *Po zdobyću Monte Kas'ino dostal'im še na otpocynek.* (Podgórze)
18. *Ćf'iceña mel'im v uomzy, tylko šeść tygodni.* (Jank. Mł.)
19. *Ja voreg vze^uem, nasypal'im, pañe, tego jencimeña.* (Wiz.)
20. *My pošl'im na pola, tak'e bunkry sob'e pokopal'im i f tyğ bunkrağ žimo-
vo poro tam sob'e šežel'im.* (Kos.)

Czasem obok formy z końcówką *-m* pojawia się forma zakończona na *-my*:

21. *Pojexal'im tam. No i pšy^ujexal'išmy juz daleko v guomp Rosji.* (Bogusz.)
22. *My xožil'išmy s to vyćecko, to vižel'im tylko tego burego.* (Kram.)

Z. Klemensiewicz (1972: 144) omawiając formy z końcówką *-m* funkcjonujące w przeszłości naszego języka, wymienia przykłady użycia ich w czasie teraźniejszym i przyszłym. Podręczniki gramatyki historycznej (Klemensiewicz, Lehr-Spławiński, Urbańczyk 1965, Kuraszkiewicz 1972, Rospond 1971) nie informują, że takie formy występowały w czasie przeszłym. Stosowanie końcówki *-m* w 1. os. l. mn. czasu przeszłego jest zapewne cechą gwarową, której obecność „można objaśnić jedynie analogią do tejże osoby czasu teraźniejszego” (Nitsch 1957: 57). K. Nitsch zwraca uwagę, że końcówka *-m* występuje w wielu gwarach, między innymi w lubawsko-ostrońsko-warmińskich i północno-zachodnio-mazurskich (koło Mławy):

„W wymienionych właśnie dialektach wraz z całym pn.-wschodem i z pn.-zachodem po linię Chodzież – Września – Konin – Łęczycza panuje niepodzielnie *-m*: *b'il'im, pisał'im, nieśl'im, vižel'im, i lakem vižel'i, równom zapuac'il'i.*” (Nitsch 1957: 56).

3.3. Formy męskoosobowe występujące w odniesieniu do wszystkich trzech rodzajów

W tekstach stanowiących podstawę opracowania formy męskoosobowe czasowników czasu przeszłego odnoszą się nie tylko do podmiotów wyrażo-

nych rzeczownikami męskimi osobowymi, ale także rzeczownikami rodzaju męskiego nieosobowego oraz rodzaju żeńskiego i nijakiego. Rzeczowniki te oznaczają osoby, zwierzęta, ptaki, rzeczy i pojęcia.

23. *To do koścōua davněj xožil'i kob'ety f cepkax.* (Dzierz.)
24. *żefcynk'i něśl'i obras s samego koścōua i do vosk'i pšyńeśl'i.* (Kram.)
25. *żeći tam do oxronk'i xožil'i, bo on iężżiu tam po tex zaropkax.* (Kup. N.)
26. *To byl'i šfentojańsk'e roback'i, które mel'i fosfor f skšydeukax.* (Podgórze)
27. *I ońi, špak'i tak ratoval'i tego vrubla.* (Kram.)
28. *U nas pšet samym xurem byl'i suupy bez outaży, a f Katedže Šf'entego Jana byl'i outaže.* (Kram.)
29. *V jedno něžełe okraśil'i suonino, a tak to co žen to s postem, fsystk'e zupy, stravy byl'i s postem gotovane.* (Kos.)
30. *K'edyś to še xožiuo boso, jak pšysua vosna to iuz do ięseńi as pšymrosk'i bral'i.* (Cydz. N.)

Jak wykazują powyższe przykłady, formy męskoosobowe czasowników czasu przeszłego odnoszą się do wszystkich trzech rodzajów. Stan taki panuje na północno-wschodnim Mazowszu, także w okolicach Warszawy, na Podlasiu, w Lubawsko-Ostródzkim i na Kociewiu (Bartnicka-Dąbkowska 1959: 54).

4. Czas przyszły

Odmianą od polszczyzny ogólnej formą czasu przyszłego jest forma 1. os. l. mn. z omawianą już końcówką *-m*. W mowie mieszkańców wsi łomżyńskich nie występuje ona tak często jak w czasie przeszłym, tu stanowi zaledwie 6,3% wszystkich analizowanych w artykule form koniugacyjnych.

31. – *Paš – Jašo movi do Maugoši – ta xatka s ćastek, pėńikof, cuk'erkof. Zaraz nab'eżem, najemy še, ně puac, Maugošu.* (Paweł.)
32. *Nė mozna tak rob'ić. On tu pšyže, to go osońżim.* (Tam.)
33. *Teśc moj to on movi: nazat še vručim do Bauegostoku.* (Siem.)
34. – *Ćixo, ćixo – zagroził'i mńe – bo jag beżes puakau, to će tu zab'ijem.* (Dęb.)
35. *Kapral dau roskas, żeby ně sšelać. Movi: my iž žyfcem zupařem.* (Wiz.)

Przedstawiona powyżej analiza form czasów różniących się od języka ogólnopolskiego dowodzi, że największe różnice występują w czasie przeszłym i to zarówno pod względem liczby form, jak i liczby ich użyć (por.

Tabela 1). Występujące w gwarach formy koniugacyjne często są pozostałością dawnej polszczyzny literackiej.

5. Formy z końcówką *-ta*

W drugiej osobie l. mn. obok ogólnopolskiej końcówki *-cie* występuje końcówka *-ta*, stanowiąca relikty liczby podwójnej. Czasowniki z tą końcówką nie są zbyt częste w analizowanych tekstach, stanowią one 5,9% ogółu omawianych tu form koniugacyjnych. Częściej pojawiają się w trybie rozkazującym (61,1% tych form), rzadziej w trybie pytającym (38,9%).

36. *Teras my j̄uz vas osfobożil'i, nie boīta še, nie beńże ten Ně́mec vas mordovau.* (Kos.)
37. *Xoćta ze mno, tam poťšebūje vaz do roboty j̄esce dvux Němcof.* (Trusz.)
38. *Vešta, žeći (nase žeći byl'i j̄esce maue) – ona povada – vešta odvitājta še s tem panem, moze ten pan zостаv̄iū tak'e same žeći.* (Konop. Ch.)
39. *To po co vy p̄šȳjexal'išta do Rosji?* (Wiz.)
40. *Fxożi mqz do domu i pada: Co vy najlepsego rob'ita?* (Paweł.)

Końcówka 2. os. *-ta* nie ma już nigdzie znaczenia liczby podwójnej, zawsze oznacza właściwą l. mn. Znana jest w wielu gwarach. Nie występuje tylko na zachodzie i południu.

6. Odmienne postaci tematów

W analizowanym materiale występują stosunkowo często (10,9% omawianych form koniugacyjnych) inne postaci tematów czasownikowych w stosunku do języka ogólnopolskiego. Różnice najczęściej dotyczą tematów czasu przeszłego, czasem pojawiają się w tematach czasu teraźniejszego i w tematach bezokoliczników. Odmienność tematów przybiera różne formy.

6.1. Brak różnic między tematem czasu teraźniejszego i tematem czasu przeszłego na skutek zachowania joty międzysamogłoskowej i braku ściągnięcia:

41. *Ja vzeuam tego muotsego, bo żefcyny starsej bojāuam še brać.* (Kram.)
42. *I v ogule teras mamy na fsystko i nie boimy še j̄ak k'edyż v vōjne cuōveg bojāu še vyjść.* (Konop. Ch.)
43. *No i on pobojāu še, pańe, zounieży i otfożyu obore, i ci, pańe, luże vzel'i sob'e po krove i pošl'i.* (Wiz.)
44. *Pšysyt Ně́mec do nas, o do Polsk'i, to późnej tak'i front tu nad Narvo stojau.* (Kos.)
45. *Peuno tex furmanek, i tam i lato, i j̄ešeń, i žima stojel'i.* (Kup. N.)

6.2. Uproszczenie tematu polegające na usunięciu pewnej części, np. *p-owi-ada* ≥ *pada* lub od formy bez przegłosu *p-owi-eda* ≥ *peda*. W analizowanym materiale czasownik *pada* // *peda* wystąpił 28 razy. Taka forma gwarowa czasownika przedstawiona została w opracowaniu czasowników mówienia (Sędziak 1992: 52).

46. *O, to – pada – ten ošouek to pode mñe, ot tego žatka.* (Dęb.)
47. *Ona pada: Daj ěsce lnu.* (Paweł.)
48. *To pšyĵexaŋem do nix tšeci ras, to mñe kob'eta ĵedna zastempuĵe s tamtej fši i peda: Cy ty ĵo vežñes?* (Zaw.)
49. *Tam ěe – peda – nikt ěe bežñe znać i ty nikogo ěe bežñez znać.* (Dęb.)
50. *A oñi pedajo tak: K'edy skoduĵes curk'i, to xoć ty i curka.* (Paweł.)

Jak wykazują analizowane przykłady, tę skróconą formę czasownika stosuje się tylko w zdaniach wprowadzających czyjąś wypowiedź, przytoczenie (Klemensiewicz 1961: 104).

Do uproszczeń tematów zaliczyć można też formy typu: *mokem* (mogłem), *posetem*, *pszysetem*, *zlasem* (złazłem), *wysetem*, w których zanika morfem czasu przeszłego *-ł-* i ulega ubezdźwięcznieniu wygłos tematu fleksyjnego.

51. *Ńe mokem še rusyž z ěejšca navet.* (Zaw.)
52. *No zebym byu uŋzau, to byuby rozval'iu stajñe i mñe zab'iu, no ale ĵa posetem.* (Kon.)
53. *Pšysetem do domu i co tu rob'ić, i co tu roib'ić? Spalono, zniscono.* (Dęb.)
54. *To vysetem za te xlevy ědaleko, tam byu zaras uuk.* (Zaw.)
55. *No i ĵa zlasem s tego xleva.* (Wiz.)

6.3. Brak oboczności spowodowanych przegłosem:

56. – *No – poveda – to tak'i pėz zdexuy lezaŋ, śmeržau, a taka cyšćuxna voda z ĵego pascenk'i sua.* (Dęb.)
57. *A ten sošat poveda do mego syna, zebym mogli še pšes tor pšedostać.* (Koz.)

Czasownik *powiadać* na badanym terenie często występuje bez przegłosu.

6.4. Wprowadzenie nowych, nieznanymi polszczyźnie ogólnej oboczności:

58. *ĵeden sefc taki b'edny byu, na tym šf'ecė nikogo ěe osukovaŋ.* (Tarn.)
59. *Poźñiej to mñe raz zŋapiu žandarm, že ĵa v nocy še šlajė.* (Wiz.)
60. *Oĵ, ěška tuuacka nasa byua, trudno fšpomnoñć.* (Bogusz.)
61. *Synowa otuukua mu rence, ze on ĵej ĵajkov vžon.* (Zaw.)
62. *No i vžonem i žućiŋem to pa•ne.* (Zaw.)

Różnice w postaci tematów polegają tu na wymianie głoski *i:o* (oszu-kował), *e:o* (wspomnońć). Nie jest to jednak przegłos, który występuje po głosce miękkiej przed przedniojęzykową twardą. Wymowa głoski *n* zamiast *ł* pojawia się tylko w wypowiedzi jednego informatora ze wsi Zawady koło Łomży.

6.5. Pomijanie przyrostka *-ow-* w czasownikach wielokrotnych:

63. *Muśaąam ćesko pracovać, na šeb'e sama zarab'ac i najemnika najmac do pola, bo maąam dva xektary pola.* (Bron. Pietr.)
 64. *Ja pšed niimi mam čapke zdejmac?* (Karw. Wszeb.)
 65. *Nakazali mne dževo ćońć, to ja zdymam ś šeb'e sukmane i tne dževo tak jak śe należy.* (Paweł.)

W ostatnim zdaniu czasownik *zdejmować* ma zniekształcony temat podstawowy, poza tym przybiera formę koniugacji III (*-am, -asz*), a jest czasownikiem koniugacji I (*-ę, -esz*).

6.6. Formy supletywne czasownika *iść* i jego derywaty prefiksalne tworzą czas przeszły rodzaju męskiego nie od tematu *szed-*, ale tematu rodzaju żeńskiego *sz-*.

66. *Mne śe udaąo i do gospodaża znowuś posąem.* (Konop.)
 67. *Z mińska pšysąem pexoto do Ouomuńec.* (Konop.)
 68. *F tako znajomość już zasąem, no i śe ozeńiuem.* (Konop.)

Tabela 2. Budowa wyróżnionych w zdaniach form czasownikowych⁴

PO- (PRZY-, ZA-)	-SZ-	-Ł-	-E-	-M
		morfem czasu przeszłego	wykładnik rodzaju osoby	końcówka pierwszej osoby

Elementy wyróżniające różne kategorie gramatyczne w strukturach aglutynacyjnych czasowników wydzielił już Jan Tokarski w monografii poświęconej czasownikom polskim (Tokarski 1951: 31-32). Formy te wystąpiły w wypowiedzi tylko jednego informatora ze wsi Konopki w gm. Przytuły. Są to jednak formy często spotykane nie tylko w mowie mieszkańców wsi łomżyńskich.

⁴ Ciąg jednofunkcyjnych morfemów gramatycznych wyodrębniono według wzoru z gramatyki A. Nagórko (1998: 78).

7. Wnioski

Przedstawiony w niniejszym artykule opis form czasownika występujących w gwarze łomżyńskiej wykazuje znaczne różnice w stosunku do polszczyzny ogólnej. Do najczęstszych należą:

- 1) końcówka *-m* w 1. os. 1. mn. stosowana w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym; leksemy czasownikowe z tą końcówką stanowią 53,6% analizowanych w opracowaniu form, a ich użycie 57,1% użyć tych form; w czasie teraźniejszym i przyszłym końcówka *-m* jest zachowaniem archaicznej formy fleksyjnej, której poświadczenie znajdujemy w tekstach literackich XVIII wieku; w czasie przeszłym jest formą gwarową powstałą w wyniku analogii do form czasu teraźniejszego;
- 2) szerzenie się formy męskoosobowej w odniesieniu do wszystkich trzech rodzajów (np. *druchny śpiewali, panie chcieli, dzieci chodzili, konie paśli sie*) jest wynikiem dążenia do uproszczeń w dziedzinie koniugacji;
- 3) końcówka *-ta* jako relikty liczby podwójnej na badanym terenie występuje w liczbie mnogiej trybu rozkazującego i pytającego;
- 4) odmienne postaci tematów czasownikowych przybierają różne formy, jak: brak różnic między tematami czasu teraźniejszego i przeszłego, uproszczenie i skrócenie tematów, brak oboczności spowodowanych przegłosem, wprowadzenie nowych, nieznanymi polszczyźnie ogólnej, oboczności.

Większość omówionych w opracowaniu różnic dotyczy form czasu przeszłego, gdyż czas przeszły jest tu kategorią dominującą. Wynika to z charakteru wypowiedzi, które najczęściej dotyczą przeszłych wydarzeń i przeżyć informatorów.

Wykaz skrótów nazw wsi, z których pochodzi materiał językowy cytowany w artykule

Bogusz.	Boguszyce, gm. Łomża
Boż.	Bożejewo Stare, gm. Wizna
Bron. Pietr.	Bronaki Pietrasze, gm. Jedwabne
Cydz. N.	Cydzyn Nowy, gm. Piątnica
Dęb.	Dębowo, gm. Śniadowo
Dwor.	Dworek, gm. Łomża
Dzierz.	Dzierzgi, gm. Nowogród
Gieł.	Giełczyn, gm. Łomża
Jank. Mł.	Jankowo Młodzianowo, gm. Nowogród
Karw. Wszeb.	Karwowo Wszebory, gm. Jedwabne
Konop.	Konopki, gm. Przytuły
Konop. Ch.	Konopki Chłudnie, gm. Jedwabne
Koryt. Leś.	Korytki Leśne, gm. Miastkowo

Kos.	Kossaki, gm. Piątnica
Koz.	Koziki, gm. Śniadowo
Kram.	Kramkowo, gm. Wizna
Kucze D.	Kucze Duże, gm. Jedwabne
Kup. N.	Kupiski Nowe, gm. Łomża
Paweł.	Pawełki, gm. Jedwabne
Pniewo	Pniewo, gm. Łomża
Podgórze	Podgórze, gm. Łomża
Przest.	Przestrzele, gm. Jedwabne
Przyt. Las	Przytuły Las, gm. Przytuły
Przyt. Kol.	Przytuły Kolonia, gm. Przytuły
Rost.	Rostki, gm. Jedwabne
Siem.	Siemień, gm. Łomża
Szczep.	Szczepankowo, gm. Śniadowo
Tarn.	Tarnowo, gm. Miastkowo
Trusz.	Truszki, gm. Śniadowo
Uśn.	Uśnik, gm. Śniadowo
Wiz.	Wizna, gm. Wizna
Zaw.	Zawady, gm. Łomża

Bibliografia

- Bartnicka-Dąbkowska B., 1959: *Podstawowe wiadomości z dialektologii polskiej z ćwiczeniami*, Warszawa.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzycowa, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa 1984.
- Klemensiewicz Z., 1961: *Zarys składni polskiej*, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1972: *Historia języka polskiego*, t. III *Doba nowopolska*, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., Lehr-Splawiński T., Urbańczyk S., 1965: *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Kuraszkiewicz W., 1972: *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Małecki A., 1891: *Gramatyka języka polskiego szkolna*, Kraków.
- Nagórko A., 1998: *Zarys gramatyki polskiej*, Warszawa.
- Nitsch K., 1957: *Dialekty języka polskiego*, Wrocław.
- Rospond S., 1971: *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Sędziak H., 1992: *Czasowniki mówienia w gwarze łomżyńskiej*, Łomża.
- Sędziak H., 1996: *Łomżyńskie teksty gwarowe*, Łomża – Kielce.
- Tokarski J., 1951: *Czasowniki polskie. Formy, typy, wyjątki. Słownik*, Warszawa.

Summary

The aim of the following article is the description of the conjugational forms of the verbs used in the speech of the oldest inhabitants of the villages in Łomża district. The conjugational forms of the verbs used by the inhabitants of those villages show

significant differences in comparison to the standard Polish. These differences concern mostly the personal endings, less frequently changes of the stem. The changes occur mostly in the past tense (72% of all verb forms mentioned in the article). Among the forms of the past tense the most frequent ones are those with the ending *-m* in the 1st person plural. This ending is also used in the present and future tense. However, in these tenses it preserves an archaic inflectional form, which appears in literary texts of the XVIIIth century. Other differences from the standard Polish are: 1) the spreading use of the masculine form with all grammatical genders, 2) using the ending *-ta*, which is a relic of the grammatical dual number and in the speech of informants occurs in plural imperative and plural interrogative, 3) different verb stems occurring in distinct forms.